

สรุปและขอเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงลักษณะการถือครองที่ดินและแบบแผนการสืบทอด
ปรากฏว่าเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ยังคงมีที่ดินเป็นของตนเอง กล่าวคือ มีเกษตรกรที่
เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดประมาณร้อยละ ๗๐ ส่วนเกษตรกรที่เช่าที่ดินถือครองทั้ง
หมดร้อยละ ๕ และแบบแผนการสืบทอดในเขตชนบทไทย ส่วนใหญ่เป็นแบบแบ่ง
ให้บุตรทุกคนเท่ากัน

การศึกษาดังปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจยังผลต่อลักษณะการถือครองที่ดิน ได้แก่
ปัจจัยทางประชากร คือ ปัจจัยด้านอายุ จำนวนบุตรเกิดรอดของมารดาหัวหนา
ครัวเรือน และประสบการณ์ในการย้ายถิ่น ส่วนปัจจัยทางเศรษฐกิจที่นำมาศึกษา
ได้แก่ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ภาวะหนี้สิน และการได้รับน้ำจากการชล
ประทาน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงปัจจัยทางสังคมที่สำคัญ คือ ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน
ผลของการศึกษาดังปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจยังผลต่อลักษณะการถือครองที่ดิน พอ
สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยทางประชากรที่สำคัญ คือ ปัจจัยด้านอายุ พบว่า เจ้าของที่ดินมัก
จะเป็นผู้ที่สูงอายุกว่าผู้เช่าที่ดิน และส่วนใหญ่เกษตรกรที่อายุน้อยมักจะเป็นเจ้าของ
ที่ดินขนาดเล็กไม่เกิน ๑๐ ไร่ ส่วนเกษตรกรผู้สูงอายุนอกจากจะเป็นเจ้าของที่ดิน
ในอัตราส่วนร้อยละสูงกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นในทุกระดับที่ถือครองแล้ว ปรากฏว่าอัตราส่วน
การเป็นเจ้าของที่ดินแต่ละขนาดไม่แตกต่างกันมาก สำหรับปัจจัยด้านจำนวนบุตร
เกิดรอดของมารดาหัวหนาครัวเรือน ปรากฏว่าเกษตรกรที่มีพี่น้องเกิดรอดรวม
มารดาจำนวนน้อย มีอัตราส่วนร้อยละของการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าเกษตรกรที่มีพี่
น้องเกิดรอดรวมมารดาจำนวนมาก และในค่านปัจจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ในการ
ย้ายถิ่น พบว่า ผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นมีอัตราส่วนร้อยละของการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าผู้
เคยย้ายถิ่น แต่สำหรับเกษตรกรในวัยกลางคนที่เป็นผู้ที่เคยย้ายถิ่น และไม่เคยย้าย
ถิ่น มีอัตราส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตาม ปัจจัย

ทางประชากรเหล่านี้ทำให้เกิดเพียงแนวโน้มของความแตกต่างในลักษณะการถือครองที่ดินเท่านั้น มิใช่ความแตกต่างอย่างสำคัญ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดแกนฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่า ผู้มีฐานะดีมีแนวโน้มที่จะเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าผู้ที่มีฐานะยากจน ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับภาวะหนี้สิน ปรากฏว่า ผู้เช่าที่ดินมีหนี้สินมากกว่าเจ้าของที่ดิน และเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เช่าที่ดินเพียงส่วนน้อยของที่ดินถือครอง มีอัตราส่วนรอยของการเป็นหนี้สูงกว่าเจ้าของที่ดินและผู้เช่าที่ดินตั้งแต่ครึ่งของที่ดินถือครองขึ้นไป นอกจากนี้ปัจจัยด้านการไถรับน้ำจากการชลประทานก็มีความสำคัญไม่น้อย คือ ผู้ที่ทำเกษตรกรรมในเขตที่ไถรับน้ำจากการชลประทาน มีอัตราส่วนรอยของการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าผู้ทำเกษตรกรรมนอกเขตที่ไถรับน้ำจากการชลประทาน ซึ่งเป็นความแตกต่างอย่างสำคัญ

ส่วนปัจจัยทางสังคม คือลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน ปรากฏว่าผู้ที่อยู่ในเขตชนบทไกล ๆ มีอัตราส่วนรอยของการเป็นเจ้าของที่ดินสูง ส่วนที่อยู่ใกล้เช่นกัน แต่การคมนาคมสะดวก ปรากฏว่าอัตราส่วนรอยของการเป็นเจ้าของที่ดินลดลง แต่ในบริเวณใกล้ตลาดสำคัญ ๆ ของเขตนั้นกลับพบว่า อัตราส่วนรอยของการเป็นเจ้าของที่ดินเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะเกษตรกรที่อยู่ในบริเวณตลาดอาจไปมีที่ดินถือครองอยู่ในเขตชนบทไกล ๆ ก็ได้ โดยที่เราไม่อาจทราบได้เพราะมีข้อจำกัดข้อมูล อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อลักษณะการถือครองที่ดินมากกว่าปัจจัยทางสังคม

ในการศึกษาถึงปัจจัยที่อาจยังผลต่อแบบแผนการสืบทอดในอุคมคติ เนื่องจากมีข้อจำกัดของข้อมูลหลายอย่างลงทำให้การศึกษาคั้งนี้ได้ผลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ปัจจัยทางประชากรใดแก จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสมการณ์ในการย้ายถิ่น ปรากฏว่า ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้ทำให้มีความแตกต่างในแบบแผนการสืบทอดในอุคมคติอย่างสำคัญ พบแต่เพียงแนวโน้มว่าการมีบุตรจำนวนและมีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก มีแบบแผนการสืบทอดในอุคมคติ

เป็นแบบแบ่งให้บุตรทุกคนเท่ากันเป็นอัตราส่วนร้อยละสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน และมีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนน้อย และผู้ไม่เคยย้ายถิ่นต้องการแบ่งมรดกให้บุตรทุกคนเท่ากันมากกว่า

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่วินัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนพบว่า ผู้มีฐานะยากจนค่อนข้างจะมีแนวโน้มที่จะแบ่งมรดกให้บุตรเท่ากันเป็นอัตราส่วนร้อยละต่ำกว่าผู้มีฐานะดีเล็กน้อย ส่วนปัจจัยด้านภาวะหนี้สิน ผลการศึกษาก็ปรากฏออกมาในแนวเดียวกันคือผู้มีหนี้สินมีแนวโน้มที่ต้องการแบ่งมรดกให้บุตรทุกคนเท่ากัน เป็นอัตราส่วนร้อยละต่ำกว่าผู้ไม่มีหนี้สิน

ส่วนปัจจัยทางสังคม คือปัจจัยทางด้านการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ปรากฏว่าไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและแบบแผนการสืบทอดมรดกในอุดมคติ

แม้ว่าการศึกษาก็จะไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับแบบแผนการสืบทอดมรดกในอุดมคติก็ตาม แต่แนวโน้มของความแตกต่างที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญกว่าปัจจัยอื่น

ในตอนสุดท้ายได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของลักษณะการถือครองที่ดิน และการสืบทอด พบว่าผู้ที่ได้รับมรดกมีอัตราส่วนการเป็นเจ้าของที่ดิน สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับมรดกและผู้ที่มีความร่ำรวยยังไม่ได้แบ่งมรดกให้ และเมื่อนำปัจจัยด้านจำนวนบุตรเกิดรอดของมารดามาพิจารณาโดยรวมด้วย ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับมรดกและมีพี่น้องเกิดรอดรวมบิดามารดาจำนวนน้อย มีอัตราส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าผู้ที่มีพี่น้องเกิดรอดรวมมารดาจำนวนมาก ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับมรดกปรากฏว่าจำนวนพี่น้องเกิดรอดรวมมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการถือครองที่ดิน นอกจากนี้ เมื่อนำปัจจัยทางด้านประสิทธิภาพในการย้ายถิ่นมาพิจารณาโดยรวมด้วย พบว่าในกลุ่มผู้ที่ได้รับมรดกที่ไม่เคยย้ายถิ่นนั้น มีอัตราส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าผู้ที่เคยย้ายถิ่น และสูงกว่าอัตราส่วนร้อยละของการเป็นเจ้าของที่ดินโดยไม่นำปัจจัยด้านประสิทธิภาพในการ

ย้ายถิ่นมาพิจารณาส่วนผู้ที่ได้รับมรดกนั้น ผู้ที่เคยย้ายถิ่นกลับมีอัตราส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่าผู้ที่เคยย้ายถิ่น ยกเว้นผู้ที่สูงอายุกว่า ๕๐ ปีขึ้นไป นอกจากนี้ปรากฏว่าไม่พบความสัมพันธ์ของลักษณะการถือครองที่ดินและแบบแผนการสืบทอดในอุดมคติของหัวหน้าครัวเรือน

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการถือครองที่ดินและการสืบทอดของเกษตรกรไทย แต่อาจถือได้ว่าเป็นความรู้เพียงส่วนหนึ่งสำหรับการศึกษาเรื่องนี้เท่านั้น เนื่องจากยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่มีอาจนำมาพิจารณาได้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นต้นว่าจำนวนพี่น้องที่มีชีวิตอยู่ในขณะที่มีการแบ่งมรดก เพศของบุตรผู้รับมรดกแหล่งที่ตั้งของที่ดินถือครอง ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวของสถาบันประชากรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดมิได้เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อการนี้โดยตรง ในการศึกษาครั้งต่อไปสมควรมีการศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่มีอาจศึกษาได้ในครั้งนี้ รวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยที่ได้ศึกษาแล้ว เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบและเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กว้างขวาง

และเพื่อให้การศึกษาภายนอกมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงใคร่ขอเสนอแนะให้คำนึงถึงคำจำกัดความและความหมายของแบบแผนการสืบทอดให้รัดกุมยิ่งขึ้น ควรกำหนดให้ชัดว่าเป็นการแบ่งเท่ากันในแง่ปริมาณหรือแง่คุณภาพ สำหรับแง่ปริมาณหมายถึงการแบ่งที่ดินให้จำนวนเท่า ๆ กัน โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพของที่ดินหรือประโยชน์ที่อาจจะได้รับจากที่ดินพื้นนั้น ส่วนการแบ่งเท่ากันในแง่คุณภาพ หมายถึงการแบ่งมรดกให้โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากที่ดินแปลงนั้น ๆ เป็นสำคัญคือประโยชน์ที่ได้รับเท่ากันแต่จำนวนเนื้อที่ดินอาจไม่เท่ากันก็ได้ ซึ่งความหมายของแบบแผนการสืบทอดที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ค่อนข้างจะกว้างเกินไป จนทำให้การศึกษา

ครั้งนี้ขาดสาระสำคัญบางอย่างไปอย่างน่าเสียดาย

สำหรับข้อจำกัดบางอย่างในการศึกษานี้ ซึ่งอาจจะแก้ไขได้ในการศึกษาครั้งต่อไป คือจำนวนที่ดินในกรรมสิทธิ์ควรทราบด้วยว่าเป็นที่ดินที่ได้จากการสืบทอดจำนวนเท่าใด เป็นการสืบทอดทางฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยา ที่ดินที่ซื้อมาภายหลังหรือได้มาด้วยวิธีอื่น มีจำนวนเท่าใดซึ่งอาจจะทำให้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสืบทอดและลักษณะที่ดินมีความชัดเจนถูกต้องมากขึ้น

ส่วนการศึกษาลักษณะการถือครองที่ดินกับแบบแผนการสืบทอดในอุดมคติของการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาแบบแผนการสืบทอดในอุดมคติทั่วไป สำหรับการศึกษากครั้งต่อไปควรศึกษาแบบแผนการสืบทอดในอุดมคติเกี่ยวกับเรื่องที่ดินโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์ขึ้น นอกจากนี้ควรศึกษาค้นคว้าจำนวนที่ดินในกรรมสิทธิ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการสืบทอดในอุดมคติหรือไม่